

Araştırma Makalesi

Başvuru: 06.03.2025

Kabul: 12.04.2025

Atıf: Akkurt, Mehmet. "Thomas Hobbes: Kendini Korumanın Erdemi Olarak Ahlak," *Temaşa Felsefe Dergisi* sayı: 23 (Haziran 2025): 188-198.
<https://doi.org/10.55256/temasa.1652914>

Thomas Hobbes: Kendini Korumanın Erdemi Olarak Ahlak

Mehmet Akkurt¹

ORCID: 0000-0001-7901-3725

DOI: 10.55256/TEMASA.1652914

Öz

Thomas Hobbes üzerine hızla büyüyen bir literatür okyanusu söz konusudur ve bu okyanustaki çalışmalar içerisinde en tartışmalı olanları genellikle onun ahlak görüşüne ilişkin olanlardır. Hobbes'un ahlak yasaları olarak gördüğü doğa yasaları doğal haklara dayanır, doğal haklar ise temelini kendini koruma arzusunda bulur. Onun ahlak sisteminin merkezine kendini koruma arzusunu yerleştirmesi, erdemlerden oluştuğunu iddia ettiği ahlak (*doğa*) yasalarını kişisel fayda için ilkelere, hayatta kalmak için kişisel kurallara veya bireyin korunması için bireysel ilkelere dönüştürür. Bu, Hobbes'un ahlak sisteminin temellerinin öznel olduğu ve onun gerçekten de ahlaki bir şüpheci olduğu izlenimini vermektedir. Ancak Hobbes bu temeller üzerine, insanların etkileşiminde ve toplumlarında neyin iyi ve neyin kötü olduğuna dair bilimi kurmak ister. Peki Hobbes, ortaya koyduğu etkileyici sisteminde nesnel bir ahlak inşa edebildi mi? Her şeyden öte kendini koruma üzerine inşa ettiği sisteminde ahlaka yer var mı? Bu makale, Hobbes'un ahlak sistemini inşa ederken, argümanının hiçbir aşamasında bireyin bakış açısını gözden kaçırmadığı; argümanındaki her yeni adımın, her insan için kendi iyiliği açısından haklı çıkartıldığı; ancak buna rağmen onun, *belirli şartlara bağlı olsa da* kişisel fayda veya kendi çıkarını gözetme kalıntılarından nesnel bir ahlak inşa etmeye çalıştığı, iddiasını ortaya koyar. Bir teoremin etkinliğinin taşıdığı etiketten daha önemli olduğu görüşünü odağına alan bu çalışmanın amacı, argümanlarının temeline *hayatta kalma hakkı ve yaşamaya değer bir yaşam hakkı'nı*, eş deyişle *kendini koruma* ilkesini yerleştiren Hobbes'un, ahlaki kendini korumanın erdemi olarak gördüğünü ve onun ahlak sisteminin birey açısından son derece etkileyici bir yapı oluşturduğunu ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Hobbes, Ahlak, Kendini Koruma, Doğal Hak, Doğa Yasası, Ahlak Yasası.

Thomas Hobbes: Morality as the Virtue of Self-Preservation

Abstract

There is a rapidly growing ocean of literature on Thomas Hobbes and the most controversial ones within the studies in this ocean are usually those concerning his view of morality. The laws of nature, which Hobbes considers as moral laws, are based on natural rights while the natural rights find their basis in the desire for self-preservation. Hobbes's placing the desire for self-preservation at the center of his moral system transforms the moral (*natural*) laws, which he claims to consist of virtues, into principles for personal benefit, personal rules for survival, or individual principles for the protection of the individual. This gives the impression that the foundations of Hobbes' moral system are subjective and that he is indeed a moral skeptic. On these foundations, however, Hobbes wants to build the science of what is good and what is bad in human interaction and society. But was Hobbes able to construct an objective morality in the impressive system he put forward? Is there any room for the morality in his system, which was grounded on self-preservation other than anything else? This article argues that in constructing his system of morality, Hobbes never loses sight of the individual's perspective at any stage of his argument; that each new step in his argument is justified for each person in terms of one's own good; that he nevertheless attempts to construct an objective morality out of the remnants of personal benefit or self-interest, albeit *subject to certain conditions*. Focusing on the view that the potency of a theory is more important than the label it carries, the objective of this study is to propound that Hobbes, placing *the right to survival* and *the right to a life worth living*, in other words, the principle of *self-preservation* at the heart of his arguments, presents morality as the virtue of self-preservation and that his moral system constitutes a highly impressive structure for the individual.

Keywords: Hobbes, Morality, Self-Preservation, Natural Right, Law of Nature, Moral Law.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Felsefe Bölümü. mehmetakkurt@ksu.edu.tr

Giriş

Doğa Yasaları, “doğal aklın buyrukları oldukları için bunlara doğa yasaları denir” ancak “aynı zamanda Ahlak Yasaları da denir, çünkü bunlar insanların davranışlarını ve birbirleriyle olan etkileşimlerini ilgilendirir,”² diyerek *The Elements* adlı eserinde Hobbes, ahlak görüşünün temeline doğa yasalarını yerleştirir. Benzer şekilde *De Cive*’de, Doğa Yasaları (*legem naturalem*) Ahlak Yasaları (*lege morali*) olarak da adlandırılır çünkü “iyi davranışlar, alışkanlıklar veya erdemler’den oluşan barış için gerekli araçları ortaya koyarlar.” Burada, Hobbes, doğa yasalarının ahlak yasası olarak adlandırılmasının nedeninin, toplumsal etkileşimde potansiyel olarak ortaya çıkabilecek uyumsuzluğu düzenlemeleri olduğunu ileri sürmüştür.³ Ayrıca *Leviathan*’da ahlak felsefesinin, insanoğlunun etkileşiminde, yani karşılıklı ilişkilerinde ve toplumda neyin İyi ve neyin Kötü olduğunun biliminden başka bir şey olmadığını, bu nedenle doğa yasalarının gerçek doktrininin veya ahlaki erdemlerin, gerçek Ahlak Felsefesi olduğunu dile getirir. Hobbes’un *Leviathan*’daki bu ifadesi, doğa yasalarının sadece doğal değil, aynı zamanda barış ve iyilik telkin eden ahlaki erdemlerden oluşan Ahlak Yasaları olarak da adlandırıldığı anlamına gelir.⁴ Hobbes’un bu üç eserindeki ifadeler dikkate alındığında onun ahlak görüşünün temelinde doğa yasalarının olduğu kendiliğinden açık hale gelir, yani onun ahlak görüşünün anlaşılması ancak ahlak yasalarıyla aynı gördüğü doğa yasalarının anlaşılmasına bağlıdır.

Barış ve iyilik telkin eden ahlaki erdemlerden oluşan doğa (*ahlak*) yasalarından hareketle öznel *kendini koruma/kendi çıkarını gözetme* kalıntılarından Hobbes, nesnel bir ahlak inşa etmeye çalışır. Onun ahlak sisteminin temellerinin öznel olduğu söylenebilir. Hobbes’a göre iyi, herhangi bir insanın iştahının veya arzusunun nesnesidir, yani bir insanın iştahı veya arzusunun yöneldiği şey, o insan bakımından, iyi bir şeydir, onun nefret ve istikrahının yöneldiği nesne kötüdür.⁵ İnsanların iştahları ve arzuları farklı olduğu içindir ki, biri bir şeyi iyi sayarken, diğeri kötü sayar ve aynı kişi şimdi iyi olarak gördüğü şeyi hemen sonra kötü olarak görür ve kendisinde iyi olarak adlandırdığı aynı şeyi bir başkasında kötü olarak adlandırır. Ancak Hobbes, bu temeller üzerine “insanların etkileşiminde ve toplumlarında neyin iyi ve neyin kötü olduğuna dair bilimi” kurmak ister.⁶ Peki Hobbes, ortaya koyduğu etkileyici sisteminde nesnel bir ahlak inşa edebildi mi? Her şeyden öte kendini koruma üzerine inşa ettiği sisteminde ahlaka yer var mıdır?

Hobbes’un ahlaktan ne anladığının, sisteminde ahlaka veya ahlaki sorumluluklara, ahlaki yükümlülüklerle yer olup olmadığının, nesnel bir ahlak inşa edip edemediğinin ortaya konulabilmesi için önce *doğa durumu kavramsallaştırması* bağlamında insan doğasının, kendini koruma ilkesinin, doğal hakların, doğa yasalarının, ahitlerin, yükümlülük ve özgürlüğün ele alınıp incelenmesi gerekir. Ancak onun ahlak görüşünün ortaya konulabilmesi için bu inceleme yeterli değildir, bunun da ötesinde *sivil durum kavramsallaştırmasının* ve bu bağlamda *hayatta kalma hakkı ve yaşamaya değer bir yaşam hakkının*, kendini korumanın, egemen gücün, ahlaki olarak adlandırılabilir ve ahlaki olarak adlandıramayacak olan doğa yasalarının, erdem-barış-yükümlülük-sorumluluk-ahlaki yükümlülük-ahlaki sorumluluk kavramlarının ele alınması ve bunların ahlak kavramı bağlamında incelenmesi gerekir. Dolayısıyla Hobbes’un felsefesinde ahlakın serüvenini ortaya koyabilmek için ilk durağımız doğa durumu, ikinci durağımız ise sivil durum olacaktır.

1. Doğa (kusursuz özgürlük) Durumunda Ahlak

Hobbes’un sisteminde ahlaka yer olup olmadığının ortaya konabilmesi, öncelikle onun insana dair görüşünü ele almayı gerektirir çünkü hem doğal hakların ve ahlak yasaları olan doğa yasalarının hem de (*ahlaki*) yükümlülüklerin ve sorumlulukların temelinde bu görüş vardır. Bu bağlamda ilk uğrağımız onun insan görüşüdür. Hobbes’un insan

² Thomas Hobbes, *The Elements of Law Natural and Politic* (London: Frank Cass, 1969), 95.

³ Thomas Hobbes, *De Cive Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*, çev. D. Zarakolu. (İstanbul: Belge, 2007), 62.

⁴ Thomas Hobbes, *Leviathan*, çev. S. Lim. (İstanbul: YKY, 2007), 202.

⁵ Hobbes, *Leviathan*, 48.

⁶ Hobbes, *Leviathan*, 116.

doğasına ilişkin fikirleri birtakım kabullere dayanmaktadır. Bunlardan ilki: insanların doğuştan kötü olmadıkları kabulüdür. Hobbes kötü olanların doğaları gereği böyle olmadıklarını,⁷ insanların kendi doğalarından kaynaklanabilecek bir iyi veya kötünden söz edilemeyeceğini, sadece mevcut koşulların, hırslarının ve korkularının onları kötü yaptığını dile getirir;⁸ çünkü ona göre mutlak anlamda iyi ve kötü yoktur. Bundan dolayı “iyi, kötü ve değersiz sözcükleri, söz konusu sözcükleri kullanan kişinin bakış açısıyla sunulur.”⁹ İkinci kabul ise, insanların doğuştan eşit olduklarıdır. Doğa gereği tüm insanların aralarındaki tüm fiziksel ve zihinsel farklılıklara rağmen doğa durumunda eşit olduklarını iddia eden Hobbes, “kendi gücünüze ne kadar güvenerseniz güvenin, doğa tarafından diğerlerinden daha üstün yaratıldığınıza inanamazsınız”¹⁰ görüşüne yer vermektedir. Burada güç ve diğer insani yetileri bakımından insanların sahip oldukları eşitlikten kastedilen şey, insanların güçlerinin toplamı bakımından yani fiziksel ve zihinsel güçlerinin toplamı bakımından eşit olmalarıdır.¹¹ Çok güçlü olduğu düşünülen bir insanın bile, ölüm karşısında en az güçsüzler kadar korumasız olması insanlar arasındaki eşitliğin bir diğer kanıtı olarak gösterilir.¹² Hobbes, sahip oldukları güçler gibi insanlar arasında arzular ve isteksizlikler bakımından da temelde bir farkın olmadığını çünkü doğal zorunluluğun insana kendisi için iyi olanı isteme ve arzulamayı ve zararlı olandan kaçınmayı emrettiğini dile getirir.¹³ İnsanın kendisi için isteyebileceği en iyi şey, kendi varlığını ölüme karşı savunması ve bu uğurda elinden gelen her şeyi yapmasıdır, çünkü hayatın bittiği yerde ulaşılabilecek başka bir amaç kalmaz.¹⁴ Buradan hareketle Hobbes’un sisteminin merkezinde insan hayatının olduğunu, dolayısıyla yaşam hakkının, bunun da ötesinde kendini koruma hakkının olduğunu söyleyebiliriz. Bundan dolayı Hobbes, birinin bedenini ve canını ölüme karşı savunmasında ve onları korumak için elinden gelen her şeyi yapmasında saçma, anlaşılmas ve doğal akla aykırı hiçbir şeyin olmadığını dile getirir. Ona göre, doğal akla aykırı olmayan bir şey, adil bir şekilde ve bir (*doğal*) hakka dayanılarak yapılır.

Hobbes *The Elements* adlı eserinde doğal haktan söz ederken, bunu, her insanın kendi bedenini ve canını korumak için sahip olduğu kusursuz özgürlük olarak tanımlamıştır. Burada söz konusu olan şey, insanın kendisini koruma hakkıdır. Ancak Hobbes geniş bir kendini koruma kavramına başvurur. Kendini koruma hakkını sadece hayatta kalma hakkı olarak değil, aynı zamanda kendini “hem ölümden hem de acıdan” koruma hakkı olarak tanımlar.¹⁵ Ayrıca kendini koruma hakkının, kendini korumanın araçlarını edinme hakkını da içerdiğini ileri sürer. Hobbes insanların kendini koruma hakkına sahip olmalarının yeterli olmadığını çünkü bir amaca dönük hakkın, bu amaç için gerekli araçlara ilişkin hakkın inkâr edilmesi durumunda bir anlam ifade etmeyeceğini dile getirir. Dolayısıyla kendini koruma hakkına sahip olmanın aynı zamanda sayesinde kendini koruyabileceği her aracı kullanma ve her edimde bulunma hakkına sahip olmayı da beraberinde getirdiğini ifade eder: “Bir insanın belli bir amaca ulaşma hakkı varsa ve bu amaca belirli araçlar olmadan ulaşamıyorsa, ...bedenini korumak için gerekli olan her aracı kullanma ve her türlü eylemi yapma”¹⁶ hakkına sahiptir. Hangi araçların ya da eylemlerin kendi hayatının korunması için gerekli olup olmadığına karar verecek olan kişi, yine kişinin kendisidir, çünkü Hobbes’a göre doğa yasası gereği *herkes kendisinin yargıcısıdır*.¹⁷ Buradan hareketle Hobbes, doğal hakkın her şeyi yapma hakkına eşdeğer olduğunu iddia etmiştir: “Her insan doğası gereği her şey üzerinde hakka sahiptir, yani bu, herkesin ne isterse onu yapma hakkına sahip olduğu anlamına gelir.”¹⁸ Eş deyişle, doğa durumunda insanların kendilerini koruyabilmesi için doğa, her şeyi herkese vermiştir, bundan dolayı herkesin her şeye sahip olma ve her şeyi yapma hakkı vardır. En nihayetinde Hobbes’un,

⁷ Hobbes, *De Cive Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*, 12.

⁸ Hobbes, *Leviathan*, 48.

⁹ Celal Sabancı, “Thomas Reid’in İrade Kavrayışı” *İrade Kuramları* içinde, ed. Mehmet Akkurt ve Fatma Erkek (Konya: Çizgi Kitabevi, 2023), 281.

¹⁰ Hobbes, *De Cive Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*, 26.

¹¹ Gregory S. Kavka, “Hobbes’s War of All Against All,” *Ethics* 93, sayı: 2 (1983): 292.

¹² Hobbes, *The Elements of Law Natural and Politic*, 71.

¹³ Hobbes, *De Cive Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*, 27.

¹⁴ D. D. Raphael, *Hobbes: Morals and Politics* (London: George Allen & Unwin, 1977), 30.

¹⁵ Hobbes, *The Elements of Law Natural and Politic*, 71.

¹⁶ Hobbes, *The Elements of Law Natural and Politic*, 72.

¹⁷ Hobbes, *De Cive Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*, 28.

¹⁸ Hobbes, *The Elements of Law Natural and Politic*, 72.

herkese her şeyi yapma ve her şeye sahip olma imkânı veren koşulsuz bir doğal haktan bahsettiği söylenebilir. Bunun anlamı, doğa durumunda kusursuz bir özgürlüğün olduğu, dolayısıyla hiçbir yükümlülüğün olmadığıdır. Eğer doğa durumunda hiçbir yükümlülük söz konusu değilse o zaman ahlaki olarak nitelendirebileceğimiz bir yükümlülük de yok demektir.

Hobbes'un ahlaktan ne anladığının veya onun sisteminde ahlaka yer olup olmadığının tam olarak ortaya konması, ancak onun yükümlülükten ne anladığının tam olarak ortaya konmasıyla mümkün hale gelir. Hobbes'ta yükümlülük kavramı ahit¹⁹ (*covenant*) kavramıyla doğrudan bağlantılıdır, çünkü insanların sahip olduğu (*doğal*) hakları *-herkesin her şey üzerinde hakkı vardır-* sınırlandıran, yani hak devrini veya haktan feragati gerçekleştiren ve insanları yükümlülük altına koyan ahittir. Hobbes'a göre bir insanın herhangi bir şey üzerindeki hakkını bırakması, başkalarının, o şey üzerindeki hakkının sonuçlarından yararlanmalarına engel olma özgürlüğünden vazgeçmesi demektir.²⁰ Hobbes için hak, özgürlüğü ifade etmektedir;²¹ doğa durumunda herkesin her şey üzerinde hakkı olduğundan²² birisi bu haklarından herhangi birini kullandığında bir başkasının buna müdahale etme hakkı veya özgürlüğü vardır. Birisinin herhangi bir şey üzerindeki hakkından vazgeçmesi -feragat etmesi ya da devretmesi- başkasının o hakkını kullanmasına engel olma özgürlüğünden vazgeçmesi demektir. Bununla birlikte Hobbes için haktan vazgeçiş, yani ahit, yükümlülük getirir.²³ Hakkından vazgeçen bir kişi, hakkın kendilerine verildiği veya bırakıldığı kimselerin ondan yararlanmalarına engel olma özgürlüğünden vazgeçer, ama aynı zamanda o, bu kimselerin ondan yararlanmalarına engel olmamakla yükümlüdür.²⁴ Hobbes, insanın bir ahitle yükümlülük altına girdiğini ve verdiği söz nedeniyle bunu yerine getirmesi gerektiğini belirtir.²⁵ Eş deyişle hak devrini gerçekleştiren ve insanları yükümlülük altına koyan ahittir; *geçerli* bir ahit yoksa, o zaman ifa edilecek ya da edilmeyecek bir ahit yoktur, yani yükümlülük yoktur. Ancak gerçekten de doğa durumunda, insanlar kendi aralarında ahit yapabilirler mi; herhangi bir yükümlülük söz konusu olabilir mi? Hobbes'a göre doğa durumunda ahit yapılabilir. Doğa durumunda ahit yapılabiliriyorsa, bu, hak devrinin olduğu, dolayısıyla da yükümlülüğün olduğu ve buna bağlı olarak ahlaki yükümlülüklerden bahsedebileceğimiz anlamına mı gelir? Doğa durumunda ahit yapılabilir, ancak Hobbes'a göre bir ahdin *geçerli* olabilmesi için her iki tarafı da ahdi ifa etmeye zorlayacak yeterli hak ve güce sahip genel bir gücün olması gerekir.²⁶ Doğa durumunda insanları ahitten kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmeye zorlayacak egemen bir güç bulunmadığından, bu bağlamda herhangi bir ahdin geçerliliğinden söz edilemez; ahit geçerli değilse hak devri yoktur, yani yükümlülük yoktur; yükümlülük yoksa ahlaki olarak nitelendirebileceğimiz herhangi bir yükümlülük de yok demektir. Doğa durumunda yükümlülüğün olmadığı, dolayısıyla ahlaki bir yükümlülüğün olmadığı fikri, Hobbes'un doğa durumundaki kusursuz özgürlük fikriyle de uyumludur.

Doğa durumunda her insanın kendi varlığını koruyabilmesi için doğa tarafından insana her şeye sahip olma ve her şeyi yapma hakkı verilmiştir *-herkesin her şey üzerinde hakkı vardır-*. Diğer bir ifadeyle insana her şeye sahip olma ve her şeyi yapma izni, yani özgürlüğü verilmiştir, çünkü Hobbes'ta hak, özgürlük anlamına gelir. Ona göre hak, yapmak veya yapmamak özgürlüğünden oluşur.²⁷ Dolayısıyla doğa durumunda herkesin her şey üzerinde hakkının olması, herkesin her şeye sahip olma ve her şeyi yapma özgürlüğünün olması demektir. Bu durum, Hobbes için doğa durumundaki kusursuz özgürlüktür. Doğa durumundaki bu kusursuz özgürlüğü bozacak olan şey, yükümlülüktür, çünkü her yükümlülük özgürlüğü sınırlandıran bir engeldir. Yükümlülük, haktan vazgeçiş demektir; haktan vazgeçiş,

¹⁹ Ahit (*covenant*) ve sözleşme (*contract*) kavramlarına ilişkin daha fazla bilgi için bkz. Mehmet Akkurt, "Thomas Hobbes ve Adalet" *Adalet Kuramları* içinde, ed. M. Akkurt ve D. Sakin Hanoğlu (Konya: Çizgi Kitabevi, 2024), 90.

²⁰ Hobbes, *Leviathan*, 97.

²¹ Hobbes, *De Cive Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*, 188.

²² Hobbes, *Leviathan*, 97.

²³ David Gauthier, "Thomas Hobbes: Moral Theorist," *The Journal of Philosophy* 76, sayı: 10 (1979): 551.

²⁴ Hobbes, *Leviathan*, 98.

²⁵ Hobbes, *De Cive Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*, 187.

²⁶ Luc Foisneau, "Leviathan's Theory of Justice" *Leviathan After 350 Years* içinde, ed. Tom Sorell ve Luc Foisneau (Oxford: Oxford University Press, 2004), 108.

²⁷ Hobbes, *Leviathan*, 97.

yapma ya da yapmama özgürlüğünden vazgeçiş demektir, yani özgürlüğün sınırlanması veya ortadan kalkması demektir. Dolayısıyla yükümlülüğü ortaya çıkaran şey geçerli ahittir, ancak doğa durumunda geçerli bir ahit olmayacağından, yani hak devri veya haktan feragat etme durumu söz konusu olmayacağından, bir başla ifadeyle insanların doğal haklarını sınırlayacak ya da onları bağlayacak geçerli bir ahit yapılamayacağından, yani herhangi bir yükümlülük olmayacağından doğa durumu insanların sınırlanmadığı, bağlanmadığı, engellenmediği kusursuz bir özgürlük durumudur. Bu durum hem Hobbes'un 'engellenmenin yokluğu' olarak ifade ettiği özgürlük tanımıyla²⁸ hem de 'doğa durumunda herkesin her şey üzerinde hakkı olduğu' görüşüyle uyumluluk arz eder. Peki ya Hobbes'un ahlak yasaları olarak ifade ettiği doğa yasaları, doğa durumunda herhangi bir yükümlülük meydana getirmezler mi?

Hobbes'a göre, doğa yasası akılla bulunan ve insanın kendi hayatı için zararlı veya hayatını koruma yollarını azaltıcı olan şeyleri yapmasını yasaklayan veya insanın hayatını en iyi şekilde koruyabileceğini düşündüğü bir ilke veya genel kuraldır.²⁹ Bu tanımdan da anlaşılabilirliği üzere doğa yasasının temelinde olan şey, *kendini korumadır*³⁰ ve Hobbes doğa yasasını bu çerçevede tanımlar.³¹ Yine bunu destekleyecek şekilde Hobbes, insanlara verilen her türlü zararın doğa yasalarının bir ihlali olduğunu dile getirir.³² Bu, kendini korumanın sadece doğal hakların değil aynı zamanda ahlak yasası olan doğa yasalarının da içeriğini belirlediği ve onların zorunlu bir koşulu olduğu anlamına gelir. Doğa yasaları koşullu olduğu gibi onların bağlayıcılıkları da koşulludur, başka bir ifadeyle doğa durumunda doğa yasaları insanın kendi varlığını korumasına hizmet ettiği ölçüde bağlayıcıdır. Ayrıca Hobbes, bu bağlayıcılığın fiilen olmadığını, sadece vicdanen olduğunu dile getirir; ancak o, vicdani kısmı da kendini korumaya dayandırır. Hobbes'a göre, başkalarının kendisi gibi davranmadığı bir yer ve zamanda bir insanın doğa yasalarına uyması, varlığın korunmasına hizmet eden bütün doğa yasalarının temeline aykırı olarak insanı başkalarına av yapmaktan ve mahvına yol açmaktan başka bir işe yaramaz.³³ Bu, bir bireyin, ahlak yasaları olan doğa yasaları tarafından buyrulan eylemleri, bunu yapmak kendi kesin mahvına yol açacaksa yapmak zorunda olmadığı anlamına gelir -aynı durum ahitler içinde geçerlidir-.³⁴ Diğer bir ifadeyle doğa durumunda doğa yasalarına uyulacağına dair yeterli bir güvence söz konusu olmadığından, yani egemen güç olmadığından doğa yasaları fiili olarak yükümlülük oluşturmaz ve fiili olarak bağlayıcı değildir, böyle bir durumda doğa yasasına uymak ya da ondan kaynaklanabilecek herhangi bir yükümlülüğü yerine getirmek, *kendini korumaya* yani doğal akla aykırıdır ve bundan dolayı sadece vicdanen bağlayıcıdır, ve bu bağlayıcılık da koşulludur ve sadece kendini korumaya dayanır. Ayrıca Hobbes *Leviathan*'da "hak, yapmak veya yapmamak özgürlüğünden oluşur; yasa ise, bunlardan birini tespit ve ilzam eder: yani, yasa ve hak, aynı konuda birbiriyle tutarlı olmayan yükümlülük ve özgürlük kadar ayrı şeylerdir," der.³⁵ Daha açık bir şekilde söylemek gerekirse, doğal hakkın yükümlülüğün yokluğu anlamına gelen doğal bir özgürlük olduğunu, doğa yasasının ise insanları bağlı ve yükümlü hale getirdiğini ileri sürer. Doğa durumunda insanlar doğa yasaları tarafından yükümlü kılınmışlarsa, nasıl olur da aynı zamanda yükümlülükten tamamen muaf olabilirler? Hobbes yükümlülüğü ve sorumluluğu yasayla ilişkilendirir ve doğa durumunda, doğa yasalarının özünde yasa olmadıklarını ileri sürer. Hobbes'a göre insanlar, aklın bu buyruklarını [*doğa yasalarını*]: uygunsuz bir biçimde, yasalar diye adlandırırlar: bu, uygun bir adlandırma değildir, çünkü bunlar, insanların kendilerini korumasına ve savunmasına nelerin yaradığıyla ilgili çıkarsamalar veya teoremlerdir; yasa ise, tam anlamıyla, başkaları üzerinde buyurma yetkisine meşru olarak sahip olan kişinin sözüdür.³⁶ Doğa yasaları, salt doğa durumunda, tam anlamıyla yasa değil, insanı barış ve uyuma teşvik eden niteliklerdir. Doğa yasası, ancak bir devlet kurulduğunda gerçekten yasa hükmü kazanır, daha önce değil; çünkü ancak o zaman devletin

²⁸ Philip Pettit, *Made with Words* (Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2008), 137.

²⁹ Hobbes, *Leviathan*, 96-97.

³⁰ Thomas Nagel, "Hobbes's Concept of Obligation," *The Philosophical Review* 68, sayı: 1 (1959): 71-72.

³¹ Thomas McClintock, "The meaning of Hobbes's egoistic moral philosophy," *Philosophia* 23, (1994): 260.

³² Hobbes, *De Cive Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*, 60.

³³ Hobbes, *Leviathan*, 115.

³⁴ George Shelton, *Morality and Sovereignty in the Philosophy of Hobbes* (New York: Palgrave Macmillan, 1992), 49-50.

³⁵ Hobbes, *Leviathan*, 97.

³⁶ Hobbes, *Leviathan*, 117.

buyruğu ve devletin yasası haline gelir.³⁷ Anlaşılabileceği üzere doğa durumunda doğa yasaları özünde yasa olmadığından,³⁸ herhangi bir sorumluluk veya yükümlülük ya da ahlaki olarak nitelendirebileceğimiz bir sorumluluk veya yükümlülük oluşturmazlar. Öyleyse ahlak yasaları olan doğa yasalarına doğa durumunda hiç kimse uymak zorunda değildir ve bu yasalara uyma konusunda başkalarına karşı sorumlu veya yükümlü değildir, eş deyişle başkalarına karşı ahlaki bir sorumluluğa ya da yükümlülüğe sahip değildir. Buradan hareketle denebilir ki doğa durumunda ahlak yasaları olan doğa yasalarının kendileri ‘suçlama için bir zemin’ sağlamaz; kişisel, tepkisel kınama için hiçbir dayanak sağlamaz.³⁹ Doğa durumunda adalet ve adaletsizlik⁴⁰, doğru ve yanlış, ahlak ve ahlak dışı kavramlarına yer yoktur. Başka bir ifadeyle doğa durumunda eylemi ahlaki olarak sınırlayan hiçbir şey yoktur. Peki ya sivil durum?

2. Sivil Durumda Ahlakın Serüveni

Hobbes’a göre, herkesin doğa durumunda güç ve hak bakımından eşit olmasından amaçlara erişme umudunun eşitliği doğar.⁴¹ Bundan dolayı, iki kişi aynı anda sahip olamayacakları bir şeyi arzu ederse -ki edebilir çünkü herkesin her şey üzerinde hakkı vardır-, birbirlerine düşman olurlar ve esas olarak varlığını korumak, bazen de sadece zevk almak olan amaçları uğruna, birbirlerini yok etmeye veya egemenlik altına almaya çalışırlar.⁴² Bu durum insanlar arasında bir güvensizlik halinin ortaya çıkmasına neden olur, çünkü insanlar sahip olduklarının ve sahip olacaklarının her an başkaları tarafından alınabileceğinin farkındadırlar. Başka bir ifadeyle doğa durumu, “daima her gündüzün sizi kendinizle güvencesiz bir biçimde tek başına bırakan bir gecenin olduğunu bilerek yaşadığınız” bir durumdur.⁴³ Bu güvensizlik durumundan ise savaş doğar. Hobbes’a göre, herkesin her şey üzerindeki doğal hakkı devam ettiği sürece bu savaş bitmeyecektir.

Doğa durumundaki savaşın sona ermesi, yani barışın sağlanması güven ortamının sağlanmasına ve bu ortamın sağlanması ise herkesin her şey üzerindeki hakkından vazgeçip -kendini koruma, eş deyişle direnme hakkı hariç- bir egemenlik tesis etmesine bağlıdır.⁴⁴ Hobbes’a göre, herhangi bir hakkın bırakılmasının amacı fayda sağlamaktır.⁴⁵ Dolayısıyla insanların doğa durumundaki haklarından vazgeçip egemen gücü inşa etmelerinin, yani sivil durumu inşa etmelerinin nedeni *fayda* sağlamaktır, söz konusu fayda ise temelde *kendi hayatını koruma* ve *yaşamaya değer bir yaşamdır*.

Doğa durumunun aksine sivil durumda, insanların kendilerini korumasına ve savunmasına nelerin yarayışlı olduğu ile ilgili çıkarsamalar veya teoremler olan doğa yasaları, egemen gücün kurulmasıyla onun buyruğu ve yasası haline gelir;⁴⁶ ve bu, ahlak yasası olan doğa yasalarını fiili olarak bağlayıcı hale getirir; ve her iki tarafı da ahdi ifa etmeye zorlayacak yeterli hak ve güce sahip egemen bir güç olduğundan⁴⁷ sivil durumda yapılan ahitler *geçerlidir* ve bu ahitler -yapılan ahitlere uyulması gerektiğini buyuran- bir ahlak yasası olan üçüncü doğa yasası gereği *vicdanen* ve *fiilen bağlayıcıdır*. Buradan hareketle doğa durumunun aksine sivil durumda herkesin, doğa yasaları olan ahlak yasalarına ve geçerli ahitlere uyması gerektiği ve bu yasalara ve ahitlere uyma konusunda başkalarına karşı sorumlu ve yükümlü olduğu sonucu çıkar. En azından sivil durumda artık ahlaki olarak nitelendirebileceğimiz bir yükümlülüğün olanağı ortaya çıkar. Fakat bu sonucun tamamen doğru olabilmesi, ancak Hobbes’un hem doğal hakların hem de doğa yasalarının temeline yerleştirdiği *kendini koruma* ilkesini bağlamdan çıkarırsak ya da görmezden gelirsek

³⁷ Hobbes, *Leviathan*, 191.

³⁸ Shelton, *Morality and Sovereignty in the Philosophy of Hobbes*, 42-44.

³⁹ Hobbes, *Leviathan*, 104.

⁴⁰ Hobbes, *Leviathan*, 96.

⁴¹ Charles Edward Merriam, “Hobbes’s Doctrine of the State of Nature,” *Proceedings of the American Political Science Association* 3, Third Annual Meeting (1906): 151.

⁴² Hobbes, *Leviathan*, 93.

⁴³ Eren Rizvanoğlu, “Hegel Versus Hobbes: İnsanın Varkalımsal Aracı Olarak Savaş,” *Kaygı* 23, sayı: 2 (2024): 762.

⁴⁴ Raphael, *Hobbes: Morals and Politics*, 17.

⁴⁵ Claire Finkelstein, “A Puzzle About Hobbes on Self-Defense,” *Pacific Philosophical Quarterly* 82, (2001): 336-338.

⁴⁶ Hobbes, *Leviathan*, 191.

⁴⁷ Foisneau, “Leviathan’s Theory of Justice,” 108.

mümkün olabilir. Yalnız bu ilkeyi bağlamdan çıkarmak demek, Hobbes'un sisteminin teorik tutarsızlık içinde çökmesi demektir. Öyleyse Hobbes'un yaptığı gibi kendini koruma ilkesini merkeze alıp, onun ahlak sistemini nasıl inşa ettiğini ya da edemediğini; inşa ettiği sistemin ahlaki bir sistem olup olmadığını ve bu sistemin ortaya çıkardığı temel problemleri ele alarak açıklamak gerekir. Böylelikle Hobbes'un ahlak görüşü anlaşılır bir şekilde ortaya konmuş olur.

Hobbes'un ahlak sisteminin anlaşılabilmesi, öncelikle onun ahlaktan ne anladığının ya da ahlak terimini hangi anlamda kullandığının ortaya konulmasını gerektirir. *The Elements*'de doğa yasaları doğal aklın buyrukları oldukları için bunlara doğa yasaları dendiğini, ancak aynı zamanda bunlara insanların davranışlarını ve birbirleriyle olan etkileşimlerini ilgilendirdiği için ahlak yasaları da dendiğini belirtir.⁴⁸ Bu eserde ahlak terimi, toplumsal etkileşime gönderme yapar. *De Cive*'de iyi davranışlar, alışkanlıklar veya erdemlerden oluşan barış için gerekli araçları ortaya koydukları için doğa yasalarının ahlak yasaları olarak da adlandırılabilceğini belirtmiştir.⁴⁹ Bu eserde ise Hobbes, toplumsal etkileşimde ortaya çıkabilecek uyumsuzluğu düzenleme anlamında ahlak terimine gönderme yapar. Ahlak yasaları olan doğa yasalarının toplumsal etkileşime yaptıkları bu gönderme onların özünde barışa götüren ortak iyiye yönelik olduklarını düşündürebilir⁵⁰ ancak unutulmamalıdır ki özünde kendini korumaya yöneliktirler çünkü barış, kendini korumanın bir aracıdır; çünkü ancak barış ortamında insanlar kendi bedenlerini ve uzuvlarını ölüme karşı en iyi şekilde savunabilir ve vahşi bir şekilde öldürülme korkusundan kurtulabilir. *De Cive*'de Hobbes ayrıca "burada yalnızca uyuşmazlıktan/ kargaşadan kaynaklanan tehlikelere karşı kendimizi korumaya yönelik olarak bu ilkeleri ortaya koydum" demiştir.⁵¹ Başka bir ifadeyle ahlak yasaları anlamına gelen doğa yasaları özünde kendini koruma araçları/yollarıyla ilgilidir, ancak her tür kendini koruma yoluyla ilgili değildir; bunlar, kendini korumaya yönelik ilgili toplumsal yollarla ilgilidir. Böyle bir sınırlandırma Hobbes'un doğa yasası tanımına uygunluk arz etmez, çünkü daha geniş bir şekilde, doğa yasasını "yaşamın ve uzuvların sürekli korunması için yapılması ya da yapılmaması gereken şeylerle ilgili doğru aklın buyruğu," olarak tanımlar.⁵² Bu ifade de doğa yasalarının toplumsal olmayan kendini koruma yollarıyla da ilgili olduğu, yani toplumsal yollarla sınırlı olmadığı ortadadır. Dikkat edileceği üzere Hobbes burada *kendini koruma* ilkesini muhafaza eder, ancak kendini korumanın toplumsal olan ve toplumsal olmayan yollarını birbirinden ayırır. Kendini korumanın toplumsal olmayan yollarına ilişkin erdemler *De Cive*'de yer almaz çünkü Hobbes bunları geniş anlamda doğa yasaları olarak görse de ahlak yasaları olarak görmez. Buradan hareketle Hobbes'un bütün doğa yasalarını ahlak yasaları olarak görmediği fikrine ulaşabiliriz, çünkü ona göre ahlak yasası, komşularımızın sonucunda incindiği, yaralandığı, gücendiği suçların yasaklanmasından oluşmaktadır.⁵³ Anlaşılacağı üzere Hobbes, ahlak yasaları olan doğa yasalarının, insanların birbirlerine karşı görevlerini yerine getirmeleriyle ilgili yasalar olduğunu düşünür.⁵⁴ Ancak Hobbes'un başkalarına karşı görevlerden kastettiği şey, başkalarına borçlu olma anlamında değil, toplumsal etkileşimleri düzenleme anlamında başkalarına karşı görevlerdir ve yine burada ahlak yasalarının "kendilerini korumak için diğer insanlara karşı gerekli görevlerden" -Hobbes, argümanının hiçbir aşamasında *kendini korumayı* temele alan bakış açısını gözden kaçırmaz⁵⁵- oluştuğunu belirtir.⁵⁶

Hobbes *De Cive*'deki görüşüyle paralel bir şekilde *Leviathan*'da kendini korumanın toplumsal ve toplumsal olmayan yolları arasındaki ayrımını tekrar yapar. Hobbes'a göre, toplu halde yaşayan insanların korunmasının yolu olarak, barışı emreden ve sadece sivil toplum doktrinini ilgilendiren doğa yasaları, barış ve iyilik telkin eden ahlaki erdemlerden oluşan ahlak yasaları olarak da adlandırıldığı anlamda doğa yasalarıdır.⁵⁷ Hobbes'un bu görüşü,

⁴⁸ Hobbes, *The Elements of Law Natural and Politic*, 95.

⁴⁹ Hobbes, *De Cive Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*, 62.

⁵⁰ Gauthier, "Thomas Hobbes: Moral Theorist," 553.

⁵¹ Hobbes, *De Cive Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*, 63.

⁵² Hobbes, *De Cive Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*, 34.

⁵³ Hobbes, *De Cive Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*, 285

⁵⁴ Hobbes, *De Cive Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*, 212-213.

⁵⁵ Richard Tuck, "Hobbes' Moral Philosophy" *The Cambridge Companion to Hobbes* içinde, ed. Tom Sorell (Cambridge: Cambridge University Press, 1996), 188-189.

⁵⁶ Hobbes, *De Cive Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*, 34-35 (dipnot).

⁵⁷ Hobbes, *Leviathan*, 202, 115.

kendini korumanın toplumsal yoluna gönderme yapar, ancak o, diğer yandan “insanların mahvına yol açan, dolayısıyla doğa yasasının yasakladığı şeyler arasında sayılabilecek olan sarhoşluk ve diğer her türden aşırılıklar gibi başka şeyler de vardır; fakat bunları belirtmek gerekmez, ayrıca bu konuyla yeterince ilgili değildirler”⁵⁸ diyerek kendini korumanın toplumsal olmayan yoluna gönderme yapar.

Eğer Hobbes, ahlak yasalarını kendini korumanın toplumsal yollarıyla ilgili olan doğa yasalarıyla sınırlandırıyor, o zaman onun anladığı anlamda ahlak, yalnızca barışçıl toplumsal etkileşim için ilgili yollar olan eğilimleri ve eylemleri yöneten kişisel faydaya dayalı nedenlerle ilgilidir.⁵⁹ Dolayısıyla Hobbes’un anladığı anlamda ahlak, doğa yasaları öz-fayda yani kendini koruma odaklı olduğu için, tarafsız olma anlamındaki ahlaki nedenleri kapsamaz; ayrıca onun anladığı anlamda ahlak, sözleşmeden doğan yasal yükümlülükleri kapsamadığından, sorumluluk anlamındaki ahlaki nedenlerle de ilgili değildir.

Doğa yasaları toplumsal etkileşimle ilgiliyken bile kişinin kendisini korumasına yönelik ilgili yolları belirleyen aklın buyrukları olduğunu gördük. Hobbes’un ahlak yasaları kendini korumanın ya da kişisel faydayı gözetmenin ilgili yolu olsa da bazı durumlarda bunun böyle olmadığı, başka bir ifadeyle ahlak yasaları olan doğa yasalarının bazı durumlarda kendini korumayı zayıflattığı söylenebilir mi? Ahlak yasasının buyurduğu bir eylem korumamızı zayıflatırsa da ahlak yasasının bir buyruğu olduğu için, yani ahlaki olduğu için bu eylemi gerçekleştirmemiz gerekir mi? Daha önce Hobbes’un “bir bireyin, doğa yasaları tarafından buyrulan eylemleri, bunu yapmak ‘kendi kesin mahvına yol açacaksa’ yapmak zorunda olmadığını” ifade ettiğini belirtmiştik. Başka bir ifadeyle belirli durumlarda doğa yasaları tarafından buyrulan eylemler bireyin kendi korumasını zayıflatabilir, ancak böyle bir durumda kişi doğa yasaları tarafından buyrulan eylemleri yerine getirmek zorunda değildir. Hatta Hobbes, kendini yok etmeye yol açacağı rasyonel olarak bilinebilir veya öngörülebilir olduğunda adil, minnettar vb. davranmanın bir doğa yasası olmadığını dile getirir. Anlaşılabilecek üzere Hobbes’un, ahlak yasaları olarak ifade ettiği doğa yasalarını -ki bunlar erdemlerden oluşur- kendini koruma temelinde ya da kişinin faydasına atıfta bulunarak gerekçelendirdiği açık bir şekilde ortadadır.⁶⁰ Kendiliğinden açık hale gelen şey, Hobbes’un ahlaki kendini korumanın erdemi olarak görüyor olmasıdır. Dolayısıyla ahlak yasası kişinin korumasına ya da kişinin faydasına aykırılık arz ettiğinde bağlayıcılığı ortadan kalkmaktadır, yani buyruktan kaynaklanan yükümlülük ortadan kalkmaktadır. En nihayetinde denebilir ki Hobbes doğa yasasının “temelini” her bir kişinin kendi “korunması” ile özdeşleştirmiştir. İster kendini korumanın toplumsal olan yollarıyla ilgili olan ahlak (*doğa*) yasaları olsun ister kendini korumanın toplumsal olmayan yollarıyla ilgili doğa yasaları olsun, bu yasalardan kaynaklanan herhangi bir yükümlülük, kişinin bunları üstlenmesi güvenli olmadığı, yani kendini yok etmeye yol açacağı rasyonel olarak bilinebilir veya öngörülebilir olduğunda, geçersizdir. Ancak egemen güç bu güvenliği sağlayamaz mı?

İster kendini korumanın toplumsal yollarıyla ilgili olan ahlak (*doğa*) yasaları olsun ister kendini korumanın toplumsal olmayan yollarıyla ilgili doğa yasaları olsun bizi güven ve barış ortamına götürecek şey doğa yasalarıdır ve doğa yasalarını sivil yasaya dahil ederek fiilen bağlayıcı kılacak şey de egemen güçtür. Öyleyse egemen güç doğa yasalarına riayet ederse ve dolayısıyla uyruklar egemen gücün sivil yasalarına riayet ederse barış ve güven ortamı sağlanmış olur. Hobbes, doğa yasalarının egemen gücün yapmış olduğu sivil yasalara dahil edildiğini dile getirir, çünkü ancak o zaman yasa hükmü kazanırlar, yalnız bundan egemen gücün bu yasaları sivil yasalara dahil ettiği sonucu çıkmaz. Bir egemen bir doğa yasasını görmezden gelebilir, açıkça reddedebilir ya da onunla çelişen sivil yasalar çıkarabilir. Örneğin egemen, on beşinci doğa yasasını açıkça ihlal ederek “görüldüğü yerde tüm arabulucuları öldürün” emrini yasa olarak koyabilir.⁶¹ Bu, doğa yasalarının egemen gücü sınırlandırmadığı anlamına gelir. Doğa yasalarının, egemen gücün kuruluşundan sonra bile oynadıkları kalıcı role vurgu yapılarak bu görüşe karşı çıkılabilir.

⁵⁸ Hobbes, *Leviathan*, 115.

⁵⁹ Bernard Gert, “The Law of Nature as the Moral Law,” *Hobbes Studies* 1, sayı: 1 (1988): 28.

⁶⁰ Gert, “The Law of Nature as the Moral Law,” 43-44.

⁶¹ Hobbes, *Leviathan*, 114.

Bunlar arasında cezalandırmada zalimlik (*yedinci yasa*), yargısal yorumlamada hakkaniyet (*on birinci yasa*) ve yargıçların karakteri ve yargısal tanıklık (*on altıncı ila on sekizinci yasalar*) ile ilgili doğa yasaları bulunmaktadır.⁶² Ancak bu, egemen gücün doğa yasalarına tam olarak riayet edeceğinin ve yapacağı sivil yasalara tam olarak dahil edeceğinin kesin olarak garanti edildiği anlamına gelmez. İster kendini korumanın toplumsal yollarıyla ilgili olan ahlak (*doğa*) yasaları olsun ister kendini korumanın toplumsal olmayan yollarıyla ilgili doğa yasaları olsun, doğa yasalarına aykırı bir kuralı gerçekten yasallaştırma niyetinde olan herhangi bir egemen, nihai temyiz mahkemesi olmaya devam eder ve nihayetinde davayı bizzat kendisi karara bağlayabilir. Kendisi bizzat karar vermese bile, ona tabi olan yargıçlar doğa yasasıyla uyumlu makul kararlar veremeyebilir.⁶³ Öyleyse egemen gücün, doğa yasalarına uymadığı yerde uyruklar doğa yasasının, dolayısıyla sivil yasanın buyruklarına uymak ve bunlardan kaynaklanan yükümlülük veya sorumlulukları üstlenip yerine getirmek zorunda değildirler, çünkü uyrukların bunları üstlenmesi güvenli değildir. Böyle bir durumda ahlaki yükümlülüklerden ya da sorumluluklardan bahsetmek mümkün değildir. Ancak egemen güç doğa yasalarına riayet ettiğinde, uyrukların sözleşme (*contract*) gereği egemenin buyruklarına riayet etmeleri gerekir. Bütün bunlardan hareketle uyrukların her durumda doğa yasalarına ya da bu yasalar tarafından içerilen sivil yasalara uymak zorunda olmadıkları sonucu ortaya çıkar ve yine burada belirleyici unsur *kendini korumadır*, yani uyruklar yasalara ne zaman uyulup ne zaman uyulmayacağına kendini koruma ilkesini temele alarak kendileri karar verirler. Çünkü uyruğun, eylemlerinde egemenin kamusal yargısına boyun eğme ve emirlerine itaat etme taahhüdüne rağmen, itaatin kişinin kendisini korumasına zarar vereceği rasyonel bir şekilde bilindiğinde veya öngörüldüğünde, uyruk, egemene itaatsizlik etme özgürlüğünü-hakkını elinde tutar. *Hayatta kalma hakkı* ve *yaşamaya değer bir yaşam hakkı*, doğal haktan kaynaklanan vazgeçilemez iki haktır.⁶⁴ Bu iki hakka yapılacak her türlü müdahale direnmeyi gerektirir,⁶⁵ ancak diğer bütün durumlarda uyrukların egemen gücün yasalarına uyması gerekir. Dolayısıyla da sivil durum doğa durumuna göre daha güvenlidir, çünkü tüm insanlar barışın iyi olduğu konusunda hemfikirdir, ancak yalnızca tüm insanlara eşit olarak dayatılan bir güç bu güvenliği/barışı sağlayabilir, en azından egemen güç doğa yasalarına uyduğu sürece. Öyleyse sivil durumda uyruğun güvenliğini tehlikeye atacak herhangi bir durum olmadığı sürece uyruk, -toplumsal olsun ya da olmasın- doğa yasalarının ve bunları temele alan sivil yasanın buyruklarından kaynaklanan yükümlülük veya sorumlulukları üstlenip yerine getirmelidir. Öyleyse sivil durumda en azından *belirli şartlarda da olsa* yükümlülüğün mümkün olduğu, dolayısıyla ahlaki olarak nitelendirebileceğimiz bir yükümlülüğün mümkün olduğu; uyrukların yasalara uyma konusunda başkalarına karşı ahlaki bir sorumluluğunun olduğu, başka bir ifadeyle Hobbes'un ahlak söz konusu olduğunda "şüpheli bir filozof olmadığı"⁶⁶ söylenebilir. Dolayısıyla sivil durumda belirli şartlara bağlı olsa da genel anlamda doğa yasaları, özel anlamda ahlak yasaları, 'suçlama için bir zemin' sağlayabilirler; kişisel, tepkisel kınama için bir dayanak sağlayabilirler. En nihayetinde sivil durumda belirli koşullarda da olsa ahlak kavramına yer olduğu, eş deyişle Hobbes'un sisteminde ahlak kavramının kendisine yer bulunduğu söylenebilir.

Sonuç

İster kendini korumanın toplumsal yollarıyla ilgili olan ahlak (*doğa*) yasaları olsun ister kendini korumanın toplumsal olmayan yollarıyla ilgili doğa yasaları olsun, doğa yasalarının kişisel fayda için ilkeler olduğunu, hayatta kalmak için kişisel kurallar olduğunu ve insanlığın korunması için genel ilkeler olmadığını açık bir şekilde gözler önüne sermeye çalıştık. Hobbes, argümanının hiçbir aşamasında bireyin bakış açısını gözden kaçırmaz. Her ne kadar Hobbes'un ahlak sistemi tüm insanlar için ortak bir bakış açısı sağlıyor görünse de her insan, bu ortak olanı kendi korunması ve faydasıyla ilgili özel kaygısının sonucu olarak görüyor olmalıdır. Bu nedenle Hobbes'un argümanındaki her yeni adım, her insan için kendi iyiliği açısından haklı çıkartılmış olur. Dolayısıyla Hobbes'un, ahlakı kendi

⁶² Hobbes, *Leviathan*, 112-114.

⁶³ Hobbes, *Leviathan*, 197.

⁶⁴ Hobbes, *Leviathan*, 99, 160.

⁶⁵ Hobbes, *De Cive Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*, 42.

⁶⁶ Sam Black, "Science and Moral Skepticism in Hobbes," *Canadian Journal of Philosophy* 27, sayı: 2 (1997): 179.

çıkarını korumaya indirgediğini varsayabiliriz ve bu, onun ahlak sistemini tartışmalı hale getirir. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse, Hobbes'un sisteminde ya da argümanlarında belirgin bir şekilde ahlaki olan bir şeyin eksik olduğundan şüphelenebiliriz. Peki eksik olan şey nedir? Eksik olan şey yükümlülük anlayışında mıdır? Hobbes'un sisteminde koşullu da olsa yükümlülüğe yer olduğunu ve bu yükümlülük anlayışının ahlaki yükümlülüğü dışlamadığını ortaya koyduk. Hobbes yükümlülüğünden kendi kendine dayatılan hak yoksunluğunu anlamaktadır, yani bir yükümlülük altında olmak, kişinin daha önceki bazı haklarından feragat ederek kendisini yükümlülük altına sokmuş olmasını gerektirir. Hobbes açısından kendimizi kişisel faydamızı koruma gerekçesiyle yükümlü kılarız, bu gerekçe yükümlülüklerimizin niteliğini -ahlaki veya ahlak dışı- belirler mi? Kendi faydamızı/çıkarımızı gözetme amacıyla üstlenilen bir yükümlülük, ahlaki nedenlerle üstlenilen bir yükümlülüğünden daha az ahlaki bir yükümlülük değildir. Sizden borç para alırsam, ister yoksullara yardım etmek için borç almış olayım ister kişisel zevkim için borç almış olayım, size bu parayı geri ödeme konusunda sadece yasal değil ahlaki bir yükümlülüğüm de vardır. Dolayısıyla Hobbes'un sistemindeki yükümlülükleri ahlaki olarak nitelendirmemizi zorlaştıran şey, yükümlülükleri üstlenme gerekçeleri değildir, yükümlülüklerimizi yerine getirme gerekçeleridir. Hobbes, bir kişi ahlaki olarak yükümlü olduğunda, kendi yararına olsun ya da olmasın yapması gereken bir şey vardır, demez. İşte onun yükümlülük anlayışında eksik olan ve sistemindeki yükümlülükleri ahlaki olarak nitelendirmemizi zorlaştıran şey budur.

Hobbes'a göre iyi, herhangi bir insanın iştahının veya arzusunun nesnesidir, yani bir insanın iştahı veya arzusunun yöneldiği şey, o insan bakımından iyi bir şeydir, onun nefret ve isteksizliğinin yöneldiği şey kötüdür. İnsanların iştahları ve arzuları farklı olduğu içindir ki, biri bir şeyi iyi sayarken, diğeri kötü sayar ve aynı kişi şimdi iyi olarak gördüğü şeyi hemen sonra kötü olarak görür ve kendisinde iyi olarak adlandırdığı aynı şeyi bir başkasında kötü olarak adlandırır. Bu, Hobbes'un ahlak sisteminin temellerinin öznel olduğu ve gerçekten de ahlaki bir şüpheci olduğu izlenimini vermektedir. Ancak Hobbes bu temeller üzerine, insanların etkileşiminde ve toplumlarında neyin iyi ve neyin kötü olduğuna dair bilimi, kurmak ister. Bütün insanlar savaşın düşmanları olduğu konusunda hemfikirdir ve bu yüzden bütün insanlar barışın iyi olduğu konusunda hemfikirdir ve bu nedenle doğanın yasaları olan barışın yolu veya araçları da iyidir. Barışın yolu veya araçları olan doğa yasaları, insanların doğal haklarını sınırlamalarını ve birbirlerine karşı belirli yükümlülükleri kabul etmelerini gerektirir. Bu nedenle Hobbes, öznel kendi çıkarını gözetme kalıntılarından nesnel bir ahlak inşa etme iddiasında bulunur. Hobbes'a göre, iyinin ve kötünün ne olduğu hakkında, nesnelerin kendi doğalarından alınabilecek herhangi bir genel kural olmadığından, bu genel kuralı ortaya koyacak olan egemen güçtür, eş deyişle nesnelliği sağlayacak olan egemen güçtür. Sonuçta ortaya çıkan 'çıkarcı uyumsuzluğu' ortadan kaldıracak olan mutlak egemen güçtür, elbette egemen güç kendini koruma ilkesini ihlal etmediği sürece. En nihayetinde bir öğretinin etkinliğinin taşıdığı etiketten daha önemli olduğu görüşü benimsenirse Hobbes'un ahlak sisteminin son derece etkileyici bir yapı oluşturduğu kendiliğinden açık hale gelir.

Kaynakça

- Akkurt, Mehmet. "Thomas Hobbes ve Adalet" *Adalet Kuramları* içinde, Editörler: M. Akkurt ve D. Sakin Hanoğlu, 79-109. Konya: Çizgi Kitabevi, 2024.
- Black, Sam. "Science and Moral Skepticism in Hobbes," *Canadian Journal of Philosophy* 27, sayı: 2 (1997): 173-207.
- Finkelstein, Claire. "A Puzzle About Hobbes on Self-Defense," *Pacific Philosophical Quarterly* 82, (2001): 332-361.
- Foisneau, Luc. "Leviathan's Theory of Justice" *Leviathan After 350 Years* içinde, Editörler: Tom Sorell ve LucFoisneau, 105-122. Oxford: Oxford University Press, 2004.
- Gauthier, David. "Thomas Hobbes: Moral Theorist," *The Journal of Philosophy* 76, sayı: 10 (1979): 547-559.
- Gert, Bernard. "The Law of Nature as the Moral Law," *Hobbes Studies* 1, sayı: 1 (1988): 26-44.
- Hobbes, Thomas. *De Cive Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*. Çeviren: D. Zarakolu, İstanbul: Belge, 2007.
- Hobbes, Thomas. *Leviathan*. Çeviren: S. Lim, İstanbul: YKY, 2007.
- Hobbes, Thomas. *The Elements of Law Natural and Politic*. London: Frank Cass, 1969.
- Kavka, Gregory S. "Hobbes's War of All Against All," *Ethics* 93, sayı: 2 (1983): 291-310.
- McClintock, T. "The meaning of Hobbes's egoistic moral philosophy," *Philosophia* 23, (1994): 247-263.
- Merriam, Charles Edward. "Hobbes's Doctrine of the State of Nature," *The American Political Science Association* 3, Third Annual Meeting (1906): 151-157.
- Nagel, Thomas. "Hobbes's Concept of Obligation," *The Philosophical Review* 68, sayı: 1 (1959): 68-83.
- Pettit, Philip. *Made with Words*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2008.
- Raphael D. D. *Hobbes: Morals and Politics*. London: George Allen & Unwin, 1977.
- Rızvanoğlu, Eren. "Hegel Versus Hobbes: İnsanın Varkalımsal Aracı Olarak Savaş," *Kaygı* 23, sayı: 2 (2024): 754-782.
- Sabancı, Celal. "Thomas Reid'in İrade Kavrayışı" *İrade Kuramları* içinde, Editörler: Mehmet Akkurt ve Fatma Erkek, 275-291. Konya: Çizgi Kitabevi, 2023.
- Shelton, George. *Morality and Sovereignty in the Philosophy of Hobbes*. New York: Palgrave Macmillan, 1992.
- Tuck, Richard. "Hobbes' Moral Philosophy" *The Cambridge Companion to Hobbes* içinde, Editör: Tom Sorell, 175-208. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.